

HOCAM BAYKAN SEZER FARKINA TANIKLIĞIM*

Mustafa Kemal ŞAN**

Atıf: Mustafa Kemal Şan, "Hocam Baykan Sezer Farkına Tanıklığım", *Sosyologca*, 24(2022), s.61-74.

ÖZ: İnsanların hayatlarında bazı isimler özel bir yerdedir. Ben ve benim gibi pek çok seveninin gönlünde Baykan Sezer Hoca'nın o özel isimlerden olduğu kanaatindeyim. Onu özel kılan şeyin, Türk toplumunun özgüllüğü çerçevesinde sorunlara yaklaşarak, toplumumuzu tarihsel gerçekliğimiz ve kendi toplum çıkarlarımız etrafında açıklama çabası olduğunu düşünüyorum. Özellikle eleştirel bir bakış açısını iki ucu keskin bir kılıç gibi kullanması ve inançlarımızı tartışma konusu yapmamamız gerektiği konusundaki telkinlerinin bize kazandırdığı en güzel hasletlerden ikisi olarak hatıralarımda nakışlıdır. Bu çalışmada Baykan Sezer Hoca'nın bir talebesinin fikir dünyasına nasıl dokunduğunu, ona nasıl ilham verdiğini anlatmak istedim. İstedim ki, bizden sonra gelen kuşakların da Baykan Hocayı tanımaları, onun en büyük gayesinin yazdığı eserlerin Türk toplumuna ilham vermek olduğunu kavrayarak, tarihin şekillenmesinde üstlerine düşen görevleri başarıyla tamamlamalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Baykan Sezer, Türk Sosyolojisi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

My Teacher, I Witness the Difference of Baykan Sezer

ABSTRACT: Some names occupy a special place in people's lives. I am of the opinion that Professor Baykan Sezer is one of those special names in the hearts of me and many of his students. I think that what makes him special is the effort to explain our society around our historical reality and our own social interests, by approaching the problems within the framework of the uniqueness of Turkish society. In particular, it is embroidered in my memories as two of the most beautiful traits brought to us by his suggestions that we should use a critical point of view like a double-edged sword and that we should not put our beliefs into discussion. In this study, I wanted to show how Professor Sezer touched the world of ideas of one of his students and inspired him. I wanted next generations to get to know Professor Sezer, realize that his greatest goal was to inspire Turkish society, and successfully complete their duties in shaping history.

Keywords: Baykan Sezer, Turkish Sociology, Department of Sociology, Istanbul University

Makale Türü: Hatrat

Geliş Tarihi : 24.09.2022

Kabul Tarihi : 17.11.2022

* Bu yazı "Hatrat" türünde olduğu için hakem değerlendirmesine tabi tutulmamıştır.

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, mksan@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3669-0766

Giriş

Baykan Sezer Hoca'nın vefatının üzerinde yirmi yıl geçti. Geçen bu zaman zarfında Türkiye'de ve dünyada sosyoloji bilimine ilişkin çok çeşitli gelişmeler yaşandı. Onun vefat yılı olan 2002 yılında var olan koşul, imkân ve sorun alanları Türkiye'de ve dünya başkalaşmalar gösterdi. Ancak bir şeyin değişmediği aşikardır. Baykan Sezer'in Türk toplumunu tanımak ve onun sorun ve imkanlarının kökenini keşfetmek için üretmiş olduğu sosyoloji anlayışının neticesinde bize vermiş olduğu perspektif hala değerini ve önemini korumaktadır. Bu yazımda daha önce Baykan Sezer Hocamızın vefatının ikinci yılında ona armağan olarak neşredilen kitapta yer alan "*Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak*"¹ başlıklı çalışmamda ifade ettiğim şu hususları bir kez daha vurgulamak istiyorum:

İşte tam da bu bağlamda Türk sosyolojisi içinde Baykan Sezer, Türk insanı, toplumu ve gerçeğini çalışmalarında kendisine ilgi odağı seçmiş, Türk toplumunun özgüllüğü çerçevesinde sorunlara yaklaşarak, toplumumuzu tarihsel gerçekliğimiz ve kendi toplum çıkarlarımız etrafında açıklama çabası içine girmiştir. (...) Baykan Sezer sosyoloji ile hesaplaşmasına başlarken öncelikle Türkiye'de sosyolojinin yerine getirmesi gereken işlevleri ele almaktadır. Tarihi gelişimi içinde sosyoloji Türkiye'de önemli görevler yüklenmiş ve bunun sonucu olarak etkinlik kazanabilmiştir. Sosyoloji, Batı'dan ilk kez ülkemize geldiğinde karşı karşıya bulunduğumuz sorunlara "yeni kimliğimizin oluşturulması görevini yüklenerek" hazır çözüm reçeteleri ile sorunlara yaklaşmıştır. Sosyolojinin Türkiye'ye ilk olarak girdiği yıllarda Türk toplumunda yaşanan radikal değişim ve dönüşümlerin neticesinde yeni bir kimlik arayışı baş göstermiştir. Türkiye bu yıllarda yeryüzünde değişen uluslararası ilişkiler ağı içinde kendine yeni bir yer, yeni bir uygarlık eksenini arayışı içindedir. Bu nedenle kendisine yeni bir kimlik edinme gayreti önemli bir konu olarak öne çıkmıştır. Bu bakımdan henüz yeni kimliği içinde yeterli deneye sahip olamaması nedeniyle hazır bakış açılarını benimsenmek durumundadır. Bundan dolayıdır ki Batı sosyolojisi, bazı ülkelerde görülenden farklı olarak önemli ölçüde gönüllü bir biçimde benimsenebilmiştir."² Ülkemizin yaşadığı uygarlık bunalımına sosyoloji kanalı ile sunulan Batı kaynaklı hazır çözümlerin belli bir zamandan sonra toplum tarafından da benimsenmesi ile sosyolojimizin etkinliği sınırlanmıştır. Bu durumun Türk sosyoloji tarihinin büyük bir dönemini kapsadığını söyleyebiliriz.

O yazımda vurguladığım hususları yineleyerek tekrara düşmeden bu yazıda daha çok Baykan Sezer'in bir öğrencisi kimliği ile kendi öz yaşam öykümden yararlanarak onun sosyoloji anlayışının benim üzerimdeki etki ve yansımalarını onu tanıdığım 1988 yılından vefat tarihi olan 2002 yılına kadar geçen süre içinde izini sürmeye ve bir anlamı ile benim kendi kişisel perspektifimden Baykan Hoca'nın nasıl yansıdığını takip etmeye çaba göstereceğim. Bu tanıklığım esnasında Baykan Sezer Hocayı Türk sosyolojisinde özgün ve hala en geniş takipçisi olan bir sosyolog olmasını sağlayan hususlara yani Baykan Sezer farkına temas ederek onun vefatının bu yirminci yıl dönümünde saygı ve rahmetle anmış olacağım. Bu yazıda onun eserleri, sosyolojisinin ana eksenini olan Doğu-Batı Çatışması gibi kuramsal hususlara girmeyi gerekli görmüyorum. Zira Baykan Sezer'in eserleri ve onun teorisi üzerine son yirmi yılda başta Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan hocalar olmak üzere sosyoloji yıllıklarına destek veren Baykan Sezer Hoca'nın öğrenci ve dostlarının ortaya koyduğu çaba onun görüşlerinin en detaylı bir şekilde anlaşılmasına hizmet etmiştir.

¹ Mustafa Kemal Şan, "*Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak*", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.188.

² Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1985, s.215

Sosyolojiyle İlk Temasım

Doğrusunu söylemek gerekirse 1988 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne kaydolana kadar ne doğru dürüst sosyolojiden haberim vardı ne de orada daha sonra öğreneceğim gibi Türk sosyolojisinin çok önemli bir ismi olan Baykan Sezer'in adını duymuştum. Benim kuşağıma mensup gençlerin genelde üniversite hedefi eğer sosyal bilimler alanından üniversiteye gireceklerse daha çok Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi olurdu. Nedense o yıllarda kaymakam, vali gibi devlet otoritesini yansıtan statülerin belli bir cazibesi vardı üzerimizde. Oraya yerleşecek bir puana sahip değilseniz yine de bir gelecek vaat eden ve o yıllarda adlarını yeni yeni duymaya başladığımız Cemil Meriç, Ali Şeriatî, Ali Bulaç gibi sosyologların da etkisi ile sosyoloji bölümleri de cazibe merkezleri haline gelmeye başlamıştı.³ Ben de bu çerçevede yanlış hatırlamıyorsan tercih listemin yedinci sırasında yer alan İstanbul Sosyoloji Bölümüne yerleşmeye hak kazanmıştım. Devasa koridorları, yüksek tavanları olan İstanbul Edebiyat Fakültesi ve Sosyoloji Bölümü ile tanışmam işte bu şekilde oldu.

O yıllarda birçok bölüm yeni başlayan öğrencilerine Bölümü tanıtmak gibi bir faaliyet içinde pek olmazdı. Bu konuda İstanbul Sosyoloji Bölümünün bir farkındalık oluşturması daha o yıllara kadar uzanır. Üniversitenin açılışının ilk haftasında bölüm başkanı olan Baykan Sezer Hoca biz yeni öğrencilerinin de hazır bulunduğu bir toplantıda akademik kadrosunda bulunan hocalarını bize takdim ederek yeni genç sosyolog adaylarına doğru yerde olduğumuza dair bir özgüven aşılamaya başlamıştı bile. O koca amfide, Ümit Meriç, Korkut Tuna, Mahmut Arslan, o dönemde bölümün önemli hocaları olarak bizzat Baykan Sezer Hoca tarafından bize takdim edilmişlerdi. Baykan Hoca o gün yansıtmış olduğu hali ile akademik kadrosuna çok güvendiği izlenimini vermişti.

Okullar başlayınca kısa sürede öğrencilerin hocalarla ilgili zihinlerinde imajlar oluşmaya başlar. Hangi hocanın size daha fazla katkı sağlayacağı, hangi hocanın yanına fazla yaklaşmamak gerektiği birkaç hafta içinde belli olurdu. Bu süreçte Baykan Sezer Hoca her ne kadar bizler için erişilmesi zor bir kişilik olarak ortaya çıksa da söyledikleri, daha doğrusu o dönemki bilgi birikimimizle ondan alabildiklerimiz bizde garip bir hayranlık duygusu uyandırmaya başlamıştı. Hoca bir kere çok karizmatikti. Etrafında ona asistanlık yapanlardan diğer bölüm hocalarına varan bir çizgide herkesin derin bir saygı ile hocaya yaklaştıklarını görürdüm. Şimdi kendimin de bir hoca olarak öğrencilerim ile sürdürdüğüm ilişkilere bakıyorum da Baykan Sezer Hoca ile bizim ilişkimizden çok farklı bir yol tutturmuş bulunuyorum. Bunu kendi içinde iyi ya da kötü olarak değil de farkı vurgulamak için ifade etmek istedim. Baykan Sezer Hoca'nın yaptığı işe olan derin vukufiyeti ve ciddiyeti bizim kendisine ulaşmamızı epeyce zorlaştırıyordu. Burada yanlış anlaşılmalara izin vermemek için belirtmem gerekir ki hocanın bize ulaşılması zor bir zirve gibi görünmesinin ardında bizim kendi konumuz etkindi; yoksa hoca elbette öğrencileri için son derece müşfik ve yardım severdi. Ama bunu belli bir hiyerarşi içinde yapmayı kendisine usul edinmişti. Bu nedenle dersler başlayıp kendisi ile temas kurdukça hak ettiğimiz oranda bir ilgiye elbette mazhar olmaya başlayacaktık.

Ders dışında Baykan Sezer Hoca'yı okulda bulmak için birkaç metre kareyi geçmeyen o küçük odasına uğranabilirdi. Ama bu asla sebepsiz bir çat kapı uğraması olamazdı. Hoca ancak sizi görmek isterse görebilirdiniz. O oda kapısından birkaç kezden fazla

³ Benim üzerimde sosyolojinin ilk etkisini oluşturan unsurları yine Baykan Sezer'in bir başka öğrencisi olan Fahri Çakı arkadaşımızın da benzer şekillerde ifade ediyor olması dönemin ruhunu yansıtmaları açısından ilginçtir. Fahri hocanın da sosyoloji ile ilk temas hikayesi için bu yazının detaylarına bakılabilir: Bkz., Fahri Çakı, "Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer'le Diyalogunun İlkeleri", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004, s. 247.

girmedim. Her girişimde de kalbimin nasıl gümbür gümbür çarptığını şimdi çok iyi hatırlıyorum. Heyecanımın arkasında hocanın bize sert davranacağı düşüncesinden ziyade bizim ona duyduğumuz saygı ve hayranlık vardı. O yıllarda Hoca bize erişilmez görünürdü. Ama ders esnasında bize verdiği ödevleri değerlendirirken isimlerimizi de tek tek zikrederek yazdığımız o acemi yazıları adeta bir bilimsel makale okur gibi değerlendirirken bize olağan üstü bir özgüven verir, bizi çok fazla hak etmesek de onore ederdi. Bir defasında yazmış olduğum bir ödevimi çok beğenmiş ve etrafımdaki asistan hocalar da dahil herkes bu metni okumak için benden istemişlerdi. Bugün hala hatıralarım arasında mutena bir yere sahip olan bu yazı *Şark Meselesi* hakkında yazdığım bir ödev yazısı idi. Baykan Hoca övme konusunda eli açık biri olduğu kadar beğenmediği konularda da yine mutedil bir üslupla eleştirilerini sıralardı. Bir defasında yine yazmış olduğum bir başka ödevim olan *Muallimler Birliği ve Prens Sabahattin* başlıklı yazımı da bir önceki ödevimde yakaladığım başarıya ulaşamadığımı ifade ederek zarif bir şekilde eleştirmişti. Ama bu da biz genç sosyolog adayları için bir başka öğrenme biçimi olarak her türlü takdirin üzerinde olarak değerlendirilebilirdi. Ne de olsa Türk sosyolojisinin zirve bir hocası tarafından yazılarınız okunuyor ve eleştiriye değer bulunuyordu. Ama Hoca, hadsiz davranışları da elindeki kırmızı kalemi kullanarak üzerini çizmekle tehdit etmekten de çekinmezdi. Bu nedenle bizler Hoca'nın kırmızı kalemini kullanacağı kadar kırılganlığı hiç zorlamazdık.

Baykan Hoca'nın özellikle "Türkiye Sosyolojisi Semineri" dersinde Türk düşünce dünyasına ait önemli metinlerin analizini yapardık. Burada çeşitli eserleri birlikte değerlendirme fırsatı bulurduk. Bu metinlerden bir tanesi de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın alanında yazılmış belki de en önemli metin olma özelliğini bugün de hala taşıyan *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* kitabı idi. Bizler seminer grubunda olan öğrenciler olarak bu kitap hakkında eleştiriler yaparak kitabı değerlendirmek durumundaydık. Baykan Bey derslerde son derece eleştirel bir tutum takınırdı. O, kendi deruni bilgeliği içinde Batı sosyolojisi ve sistemi hakkında yaptığı değerlendirmelerde oldukça cüretkâr sayılabilecek bir çizgide açıklamalarda bulunur, eleştirel bir bakış açısını iki ucu keskin bir kılıç gibi kullanırdı. Bizler de ondan öğrendiğimiz bu tarz içinde ve belki de birçok noktada haddimizi aşacak boyutlar içinde elimizdeki kılıcı olanca keskinliği ile işletir, bize okuma ödevi olarak verilen eserleri en sert bir şekilde eleştiriye tabi tutardık. Şimdi hatırlıyorum da o acemi/cahil cesareti ile yazmış olduğumuz cümleleri Baykan Sezer Hoca hep geniş bir hoşgörü ile karşılardı. Yazdıklarımızda büyük hikmetler varmış izlenimi edinerek, Şan böyle dedi, Karakaş şöyle yazıyor, Soylu böyle diyor diyerek bizzat tüm ödevlerimizi satır satır okuduğunu belli ederek bir sonraki derste yine bize geri dönüşlerde bulunurdu. O satırların keskinliği ve sertliği konusunda bize çıktığını, bizi sert sözlerle payladığını hiç hatırlamıyorum. Baykan Hoca'nın bizim dersler esnasında yapmış olduğumuz kimi yorumlara kendi ideolojik ve dini yargılarımızı karıştırmamız durumunda ise yine nazik bir üslupla *dini inançlarımızı tartışma konusu yapmamamız gerektiği* konusunda da uyarmadan geçmezdi. Aslında bu derslerde Baykan Bey'in her metne olabildiğince eleştirel olmamız konusunda bizleri yetiştirmeye çalıştığını ve bize akademik özgürlük alanı açmak için bizim cüretkarlığımızı en uç noktasına kadar kullanmada serbest bıraktığını şimdi daha iyi anlıyorum. Bizler de her satırı Baykan Bey tarafından okunacak bir metin yazmanın ağırlığını her daim omuzlarımızda hissederdik. Ama şimdi geriye doğru giderek hatıralarımı yokladığımda Baykan Hoca'nın bize verdiği değer sayesinde kendi entelektüel olgunlaşmamızda büyük mesafeler kat ettiğimizi, kendi özgüven duygumuza kavuşmada hocanın bu eğitici davranışlarının ne kadar da çok etkili olduğunu büyük bir memnuniyetle hatırlıyorum.

1992 yılı Haziran ayıydı sanırım. Bölümü oldukça iyi sayılabilecek bir derece ile bitirmiş ve o an için her sosyoloji öğrencisi gibi ne yapacağımı kara kara düşündüğüm bir anda İsmail Coşkun Hoca aracılığı ile aralarında Mehmet Karakaş ve benim bulunduğum birkaç arkadaşla yüksek lisans yapma konusunda öneride bulunmak için Baykan Hoca'nın bizi

yanına davet ettiği haberini aldık. O yıllarda hangi öğrencilerin yüksek lisans yapacağı bölümün kıdemli öğretim üyelerinin Lisans döneminde vermiş olduğu Türkiye Sosyolojisi Seminer grubundan seçilirdi. Korkut Tuna, Ümit Meriç, Mahmut Arslan hocaların seminer grupları yanı sıra Baykan Sezer Hoca'nın da seminer grubu vardı. O dönem Baykan Sezer Hoca'nın asistanlığını yapan İsmail Coşkun hocamız ne mutlu ki benim de Baykan Sezer Hoca'nın seminer grubunda olma imkanını yakalamada bana ve bazı arkadaşlarımıza imkân tanımıştı. Bunun da benim akademik kaderimde ne kadar olumlu sonuçlar doğurduğunu ifade etmeme bile gerek yok sanırım. Böylece lisans öğrenimini tamamlayan öğrencileri ile dört yıl birlikte çalışan hocalar gelecek vaat ettiğini düşündükleri öğrencileri bu seminer gruplarından seçerek akademik yola revan olmalarını sağlardı. O gün Baykan Hoca ile görüşmek için çağırıldığımda Baykan Hoca'nın hangi konu için beni davet ettiğini kabaca bilsem de detayları merak ediyordum. Baykan Hoca o küçük odasında her zaman duymaya alışık olduğumuz klasik batı müziğini çok kısık bir sesle dinlerken bir yandan da bana sosyoloji lisans öğreniminin bittiğini ve şimdi ne yapmak istediğimi, imkân olursa bölümde yüksek lisans yapmaya istekli olup olmadığımı, olursa ne tür bir konuda çalışmak istediğimi sordu. Ben de şimdi yine hatırladığımda tebessüm ederek anımsayacağım "Batı Dünya Egemenliği ve Osmanlı Batılılaşması" gibi çok büyük bir konuyu hocaya çalışabileceğimi ifade etmiştim. İfade ettiğim konunun metodolojik olarak bir yüksek lisans çalışması için ne kadar genel bir konu başlığı olduğunun elbette o an ayırımına varacak bir birikime sahip bulunmuyordum. Hoca mütebessim çehresini takınarak, çerçevesi bu boyutlarda olan bir çalışmanın bir yüksek lisans tezi ile halledilmesinin zor olacağına girmede doğal olarak. O günkü buluşmanın konusu da zaten bu olamazdı. Ancak şu kadarını ifade etmişti. Baykan Hoca yüksek lisansa başlasam bile danışmanlığı kendisinin yapamayacağını, zira yakın bir süre içinde emekli olmayı planladığını, danışmanlık için Ertan Eğribel hocanın bize atanacağını ifade ederek önümüzü daha açık görmemizi sağladı. Kısa görüşmede Baykan Bey, hemen o anda karar vermemi de istemedi. Makul bir zaman bırakarak bu konuda kanaatimi İsmail Coşkun Hoca'ya iletmemi ifade etti. Baykan Hoca'nın yanından ayrılırken bir yandan kendimi çok mutlu hissediyor öte yandan da bu işi yapıp yapamayacağım konusunda içimde garip duygular barındırıyordum. Netice itibari ile yüksek lisansa başlama fırsatının benim önümde duran çok büyük bir imkân olduğunun da farkındaydım. Özellikle o yıllarda sosyoloji alanında çok fazla üniversitede yüksek lisans imkânı olmadığı ve mümkün diğer bölümlerde ise çeşitli ideolojik filitasyondan geçmeden yüksek lisansa kolayca girilemediği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle benim İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Programına kabul edilmemin hayatımın daha sonraki merhalelerinde karşıma çıkacak fırsatları değerlendirmek için bana ne kadar büyük imkanlar açabileceğini o an takdir edemezdim. Zira yüksek lisans öğrencisi olduğum için 1993 yılında Sakarya'da kurulacak olan Sosyoloji Bölümü'nde Sami Şener Hoca tarafından araştırma görevlisi olarak kabul görmemin ardında da bu yüksek lisans öğrencisi olma imkanını daha önceden yakalamış olmamın payı büyük olacaktı.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi olmanın ötesinde, gittiğimiz her yerde Baykan Sezer'in öğrencisi olarak bize her zaman bir sorumluluk yüklenmiştir. Türk sosyolojisinde onun açmış olduğu kapıdan gitme ve onun bize öğrettiği ve bizim de sürdürmemizi istediği sosyoloji anlayışına bağlı kalan ve o misyonun vaad ettiği imkanları genişleten bir perspektife sahip olmayı bize öğütleyen bir sorumluluğa sahiptik. Bu çerçevede hareket etmeye hep gayret ettim. 1992 yılında yüksek lisans öğrenimime başladığım yıllarda Baykan Sezer Hoca da ders yüklerini azaltmış ve emekliliğe hazırlanma modu içinde çalışmalara devam ediyor ve Sosyoloji Seminerleri adı altında çeşitli konuları ele almak amacıyla etrafındaki öğrencileri ile kolektif kitap

çalışmaları yapmaya başlamıştı. Bu süreç içinde “Yunan Tarihçiliği”, “Osmanlılık”, “Mehmet Genç’e Saygı-Kıbrıs Üzerine”, “Osmanlı Tarihçiliği”, “Türk Müziği”, “Hilmi Ziya Ülken’e Övgü-Osmanlı Tarihçiliği”, “Ümit Meriç Yazan’a Armağan-Tarih ve Sosyoloji” gibi daha birçok başka konularda seminer ve kitap çalışmaları da Baykan Hoca’nın önderliğinde devam ediyordu.

1992 yılında İstanbul Sosyoloji Bölümünde başlamış olduğum yüksek lisans öğrenimimi Ertan Eğribel hocanın danışmanlığında “XIX. Yüzyıl Geçiş Dönemi Osmanlı Aydını” başlıklı tezimle tamamladım. Bu yıllarda Baykan Hoca aralarında Mehmet Karakaş arkadaşımın da olduğu bazı öğrencilerini Ertan Eğribel Hoca’ya emanet etmişti. Ders aşamasını bir yıl içinde tamamladıktan sonra yüksek lisans tezimi nihayete erdirmek için Sakarya-İstanbul arasında mekik dokumaya başlamıştım. Sakarya’da 1993 yılında araştırma görevlisi olarak çalıştığım için hafta içinde yapma imkânı bulamadığımız tez görüşmelerini Ertan Eğribel Hoca’nın Beşiktaş Akaretler’deki evinde yapardık. Şimdiye kadar tanıdığım en özverili hoca olan Ertan Eğribel hafta sonlarında geniş saatlerini bize ayırır burada oldukça detaylı bir çalışma içinde olurduk. O yıllarda bilgisayar imkanları çok sınırlı olduğu için sarı teksir sayfalarına el yazısı ile yazmış olduğum manuskriptlerin üzerinde neredeyse çizilmemiş yer kalmamacasına hummalı bir çalışma yapardık. Ertan Hoca ödünsüz bir titizlikle çalışmalara yön verirdi. Bazen Hoca’nın bu tarzı fazla demokratik bir görünüm arz etmese de göstermiş olduğu çabayı bugün bile takdirle anmadan edemem. Nitekim yetişmemizde onun da emeği büyük olmuştur.

Yüksek lisans tezimi tamamladıktan sonra tezimin savunma sınavında yeni bir heyecan daha beni bekliyordu. İstanbul Üniversitesinin o görkemli binasında 22 Ağustos 1994 tarihinde danışman hocam Ertan Eğribel, Ümit Meriç ve Baykan Sezer Hocalardan oluşan jüri önünde hazırlamış olduğum XIX. Yüzyıl Geçiş Dönemi Osmanlı Aydını başlıklı tezimi savundum. O zaman jüri üyeleri savunma sınavına gelirken inceledikleri teze ilişkin rapor da hazırlamak durumundalardı. Savunma sınavında çok yoğun bir stres içinde olduğumu hissediyordum. Hocalarım bana bu çalışmada hangi çerçevede konuyu ele aldığımı, hangi iddiaları gündeme taşıdığımı sordular. Baykan Hoca daha sonra bana da vermiş olduğu raporunda tezime ilişkin oldukça detaylı bir değerlendirme yazısı hazırlamıştı. Akademik hayatımın başlangıcında yazmış olduğum bu ilk ciddi metne ilişkin benim ele aldığım konuyu iyi bir şekilde temellendirmiş olduğumu vurgulayan şu cümleler benim için hala paha biçilmez bir değere sahip olmaya devam ediyor:

Aday Mustafa Kemal Şan çalışmasında sosyoloji açısından önemli bir konuyu, aydın konusunu ele almakta, XIX. yüzyıl Osmanlı aydını sorunu etrafında konunun çeşitli yönlerini çeşitli boyutlarda tartışmaya açmaktadır. Çalışma sırasında konunun geleneksel ele alış biçimi yerine belli genel geçer sayılan bilgilerin sorgulanmasına başvurulmuş olması adayın konuyla ilgili ilgi çekici gözlemlerde bulunmasına izin vermektedir. Ancak böylesine bir sorgulama ve konunun tarih boyutu içine yerleştirilmesi ile XIX. yüzyıl Osmanlı aydınının gereğince değerlendirmemiz olanağı ortaya çıkmaktadır (...) Çalışma XIX. yüzyıl Osmanlı aydınına kendi özellikleri ve koşulları içinde değerlendirme çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Adayı bu çabasından dolayı kutlamak gerekmektedir. Konunun Türk sosyolojisinde ilk kez farklı bir boyutta ele alınmış olması çalışma sırasında bazı güçlüklerle neden olmakta, ancak aday Mustafa Kemal Şan bu güçlükleri çalışmanın bütünlüğü içinde aşmayı başarmaktadır. Bu nedenle Mustafa Kemal Şan’ın “XIX. Yüzyıl Geçiş Dönemi Osmanlı Aydını” çalışmasının başarılı ve sosyoloji yüksek lisans tezi olarak kabule değer bulduğumu saygıyla bilgilerinize sunarım.

Böylelikle Yüksek lisansımı başarı ile tamamlamıştım. Şimdi akademik hayatın en önemli merhalesi olan doktora aşaması beni bekliyordu. O yıllarda doktora imkanına sahip olan Sosyoloji Bölümü sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdı. Metropoldeki birkaç üniversitenin ancak doktora imkânı bulunuyordu. Bu nedenle yüksek lisans mezunu

olduğum yıl, 1994'te İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında doktora öğrencisi alımı olacağını öğrenmek benim için heyecan vericiydi. Hocalarımın benim doktoramı da yine İstanbul Sosyolojide tamamlamam için bana çağrıda bulunmaları ve bana güvenmeleri benim için bir iftihar vesilesiydi. Ancak 1993 yılından beri Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışıyordum. Sakarya Sosyoloji Bölümünü kuran değerli hocam Sami Şener de Türkiye'deki Sosyoloji Bölümlerinin Doktora programlarında var olan bu tekelin farkındaydı. Bu nedenle 1993 yılında Sakarya Sosyoloji lisans programını açarken hemen yüksek lisans ve doktora programlarını açma ferasetini de göstermişti. Zira eğer 1993'te bu doktora programını açmamış olsaydı 28 Şubat yıllarında var olacak olan karabasan hali ona bu imkânı bir daha vermeyecekti. Sami Hocam da Sakarya Sosyolojinin ilk doktora öğrencisi olmam konusunda ısrarcı olunca İstanbul'da doktora devam etme düşüncesinden vazgeçmek zorunda kaldım. 1994 yılında başladığım doktora öğrenimimi *"Toplumsal Değişme Açısından Servet-i Fünûn Dönemi Türk Romanı"* başlıklı tezim ile tamamladım.

Baykan Sezer Hoca'nın akademik hayatımın ikinci önemli sınavı olan doktora savunmasında da hazır bulunmasını çok istiyordum. Doktora savunma jürisinin oluşturulması için çalışan Sami Şener Hoca'ya, Baykan Sezer Hoca'nın da bu jüride yer alması önerisinde bulundum. Kendisi de İstanbul Sosyoloji mezunu olan Sami Hoca bu önerinin çok yerinde olacağını hem hocamız olması hasebiyle hem de Türk Sosyolojisinin en önemli ismi sıfatı ile Baykan Hoca'nın da savunma jürisinde yer almasının çok yerinde bir karar olacağını ifade etti. Bir yandan savunma sınavının benim için taşıyacağı heyecanı daha fazla artıracığını düşünerek bu düşüncenin çok iyi bir fikir olmadığını da zaman zaman kendime sormuyor değildim. Ancak yüksek lisans tezimde ele aldığım çizgimi başarı ile sürdürdüğümü ve ona layık bir öğrenci olduğumu da göstermek gibi bir düşünce vardı zihnimde. Bu nedenle Doktora savunma sınavımda Baykan Sezer Hocamın olması benim için çok büyük bir onur olacaktı. Bu konuyu Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığı ile iletmeden önce Baykan Hoca'nın da onayının alınması gerekiyordu. O görev de bana düştü. Hoca'yı telefonla arayarak doktora savunma sınavıma iştirak etmesinden büyük memnuniyet duyacağımı, onun varlığının beni ziyadesiyle onurlandıracağını ifade ettim. Hocam da büyük bir alicenaplık göstererek emekli olmadan hemen önce katılacağı son doktora savunması olarak ifade ettiği benim sınavıma katılmayı kabul etti. Gerçekten de Baykan Hocamız bu sınavdan çok kısa bir süre sonra da emekliliğe ayrılacaktı.

Sınav günü gelip çatmıştı. 22 Temmuz 1998 sabahı Baykan Hocamızı bir dostum İstanbul'dan otomobili ile alarak Sakarya'ya getirmişti. Baykan Sezer Hoca'nın sınav vesilesi ile de olsa çalışmış olduğum üniversiteye gelmiş olması benim için büyük bir iftihar vesilesiydi. Büyük bir heyecan içinde sınavımız tamamlamış ve o gün doktora derecesi almaya hak kazanmıştım. Yine o yıllarda hâkim olan kurallar gereği jüri üyeleri adayla ilgili rapor yazmak zorundaydılar. Baykan Hoca yazdığı bu raporunda da benim edebiyat sosyolojisi alanında çok eksik bırakılmış konulara önemli bir katkı yaptığımı vurguluyordu:

Başlangıçta sosyolojimizde edebiyata duyulan bu ilgi uzun soluklu olmamış, edebiyatımız sosyolojimize konu olacak sorunlara ilgi duymayı sürdürmesine karşılık edebiyat konusunda çalışma yapılmamıştır. 1960'lı yıllarda Robert Escarpit'in kitaplarının yayınlanmasından sonra konuya yeniden ilgi duyulmuş, bir ders ve araştırma konusu olarak edebiyat sosyolojisinin genel tanım ve çizgileri tanıtılmak istenmiştir. Son yıllarda ise yurdumuzda edebiyatçılar ve yapıtlarına yeniden ilgi duyulmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal Şan'ın çalışması bu yeni ilginin önemli ürünlerinden birisi olarak sosyoloji edebiyatımızda yerini almaya aday bir çalışmadır. Mustafa Kemal Şan, Servet-i Fünun dönemi Türk romanını çalışmasına konu olarak seçmesinde isabet vardır. Türk toplumunun

önemi bir değişim süreci içine girdiği bir dönemde sorunlar yalnızca sosyoloji çerçevesi içinde tartışılmakla kalmamış, aynı anda edebiyatımızda da gündeme getirilmiş, toplumumuzda yaşanan serüven ve sorunların edebiyatımızda da yankıları olmuştur. Türk toplumunda önemli değişmelerin yaşandığı bir dönemin insanlarının olayı kavrayış biçimlerini, sorunlar önünde tutum alışlarını ilk elden tanımamıza izin vermektedir. Bu da Mustafa Kemal Şan'ın çalışmasının önemini artırmaktadır.

Baykan Sezer Hocamın doktora savunma sınavı için oldukça hacimli olan bir tezi satır satır okumayı göze alarak İstanbul'dan kalkıp gelmiş olması gerçekten benim için büyük bir onurdu. O günü de hayatım boyu unutmam mümkün değil. Sınav sonrası jüri üyeleri ile kutlama için Sakarya, Karapüçek'te bir alabalık restoranına gitmiş ve orada sohbete devam etmiştik. Baykan Hoca doktora sınav sonucunu eşim ve aile üyeleri ile paylaşmamı da tavsiye etme nezaketini göstermişti. Dönüşü yine otomobil ile İstanbul'a kendisini bıraktırmak istememi kabul etmedi. Treni tercih edeceğini söyledi. Adapazarı-Haydarpaşa Treni ile birlikte yolculuğa çıktık. Ben İzmit'te kendisinden ayrılmak zorundaydım. İzmit'e kadar onun o mütebessim çehresi yüzünde, sohbete devam ettik. Daha henüz 1 yaşında olan küçük kızımın da bu sohbet esnasında sorduğunu hatırlıyorum. Bu kısa yolculuğun onu son defa göreceğim seyahat olduğunu bilmeden İzmit Garı'nda trenden indim.

1998 yılı Temmuz'unda gerçekleşen benim savunma sınavımdan sonra Baykan Hoca'nın vefat tarihi olan 7 Eylül 2002 tarihine kadar bir daha görüşemedik. Zaten bu savunma sınavından çok kısa bir süre sonra başlamış olan siyasi türbülans benim Üniversite'den atılmamla neticelenecek ve mahkeme kararı ile tekrar döndüğümde ise ağır psikolojik işkencelere maruz kalacağım iki yılın çilesini önüme koymuş olacaktım. Kendi küçük dünyamda, Türkiye'nin içine girdiği bu süreçten nasibime düşen bu imtihanla cebelleşmekle meşguldüm. 7 Eylül 2002 akşamı Ertan Eğribel Hoca acı haberi bana telefonla ulaştırdı. O yıllarda 28 Şubat sürecinin hakkımda yürütmüş olduğu baskı ve mobingler nedeniyle eğer Hoca'nın cenaze töreni hafta içi bir güne denk gelseydi üniversitede mesai saatleri içinde her gün günde üç defa imza atmak zorunda bırakıldığım için Baykan Hoca'ya son vazifemi yerine getiremeyecektim. Ama cenazesi 8 Eylül Pazar günü Levent Camiinden öğle namazına müteakip kalkacağı için İstanbul'a gitme imkânı bulmuştum. Bu acı haberi Sakarya'daki dostlarla da paylaşmış ve hocaya son görevimizi yapmak için diğer hocaları da bilgilendirmiştim. Sami Şener, Ali Rıza Abay ve Musa Taşdelen hocalar İstanbul'dan, İsmail Hira da Sakarya'dan hocanın cenaze törenine gelerek hazır bulundular; Hoca'ya olan son görevlerini yerinme getirerek saygı ve tazimlerini sundular.

Baykan Sezer Farkının Nedenleri

Buraya kadar anlattığım haliyle benim akademik hayatımda büyük bir iz bırakan Baykan Sezer, bunun ötesinde acaba neden Türk sosyolojinde de büyük bir iz bıraktı? Bu konuda her zaman çok düşünmüşümdür. Bu düşünceler esnasında ilk elde söylemek durumunda olduğum en önemli husus, onun ortaya koymuş olduğu eserlerinde son derece ciddi olduğu, hayatının en önemli gayesi olarak bu eserleri yazdığını ve yaptığı işi çok önemli tutmuş olmasının bunda en büyük rol sahibi olduğu gerçeğidir. Baykan Sezer akademik kariyer basamaklarını tırmanmak için yazmak zorunda olduğu doktora, doçentlik ve profesörlük tezlerini oluşturmak için yazmıyordu. Onun yazacak bir meselesi olduğu için bu eserler ortaya çıkıyordu. Bu husus son derece mühim bir noktaya işaret etmektedir. Oysaki genelde akademik üretimin en önemli saiki o zaman da günümüzde de akademik yükseltmeler için ürün ortaya koymaktır. Baykan Bey'in yaptığı bundan epeyce uzak bir üretim biçimi olmuştur. Bugün için sosyoloji alanında onun kadar yaptığı işi adeta bir dava haline getirmiş ikinci bir akademisyene rastlamadım desem abartmış olmam sanırım. Onun ortaya koyduğu eserleri dışında ikinci bir gündemi, gayesi, tasası yoktu. Bütün çaba ve tasası bu eserlerde tefsif olduğu konulara odaklanmak ve bu konuları kendisi ile çalışabilecek, çalışmaları

sürdürecek öğrenciler yetiştirmekti. Bunun çok önemli bir fark olduğunu ve Baykan Sezer'i Türk sosyolojisinde unutulmaz bir yere oturtmamızda en belirleyici nedenin bu olduğunu ifade etmek istiyorum.

İkinci önemli husus ise onun kendi zamanına kadar söylenen sözlerin ötesine geçme cüretini gösteren, "kendi sözü olan"⁴ belki de ilk sosyoloğumuz olmasıdır. Elbette Baykan Hoca'ya gelinceye kadar çok sayıda önemli Türk sosyoloğunun sosyolojimize hizmet ettiğini, önemli eserler kaleme aldıklarını inkâr etmek gibi bir niyetim yok. Ancak o, yetmişli yıllarda başlayıp seksenli yıllardan itibaren etkinliği artan çalışmalarını yapana kadar Türkiye'de bilindik çerçevede bir Batılılaşma tarzı, modernlik anlayışı Türk sosyolojisinde egemen çizgiyi oluşturmaya devam ediyordu. Batı öykünmeciliği içinde, Batı'dan gelen her şeyin adeta bir nas ve kutsal dogma gibi hükme tabi olduğu bir Türk entelijansiyesi ve sosyoloji dünyasının içinde marjinal kalmayı göze alan, herkesin belli bir yoldan giderken onun başka bir patikanın imkanını sorgulamaya çalışan tavrı onu son derece özgün ve farklı kılıyordu. Bu tavır alışın elbette önemli handikapları ve ödenmesi gereken bedelleri de olacaktı. Bu bedeli de Baykan Hoca çoğu kez sosyoloji camiasında görmezden gelinerek ödedi. Ama onu görmezden geliyorlar diye Baykan Hoca sözlerini ifade etmekten hiç çekinmedi. En ufak bir kompleks içine girmeden sözünü en etkin bir şekilde bir avuç öğrencisi ile söylemeye devam etti. Bu da onun samimi çabalarının boşa çıkmaması gibi bir sonuç doğurdu. Öğrencileri ve Türk düşüncesinde iz bırakan Mehmet Genç, Kurtuluş Kayalı, Korkut Tuna, Ümit Meriç gibi dost ve mesai arkadaşları onun yanında olmaya devam etti. Ağır bir medeniyet kırılması süreçlerinden geçerek tarihsel sürekliliğimizi dumura uğratan o köksüz modernleşme anlayışına meydan okuyan bir tavırla bizi tarihsel köklerimizle buluşturması birçok kişide olduğu gibi bende de Baykan Hoca'ya ilişkin büyük bir hayranlık duygusu oluşturuyordu.

Baykan Hoca'nın çok önemli bir farkı da günümüz Türkiye'sini anlamanın yolunun Osmanlı geçmişimizi anlamaktan geçtiğinin altını çizerek Osmanlı geçmişimizin uzun yıllardır bize öğretildiği gibi Türklerin karanlık çağı olmadığı, tam aksine Osmanlı'nın Türk tarihinde Türklerin eriştiği en büyük askeri ve siyasi başarı olduğunu ifade eden değerlendirmeleridir. Hayatımda muhafazakâr çevreleri dışarıda bırakacak olursak Osmanlı'ya bu anlamda olumlu bir imge ile yaklaştığını duyduğum ilk aydın ve bilim adamı yine Baykan Hoca'dır. Elbette muhafazakâr bilim çevrelerinde Osmanlı imgesi seküler çevrelerle kıyaslandığında neredeyse çok partili hayata geçildiğinden beri belli bir meşruiyet zemini kazanmıştı. Ancak özellikle Kemalist ve seküler Türkiye'nin Osmanlı'ya çok ciddi bir rezervi olduğu ve Osmanlı döneminin karalandığı ve karartıldığı bilinen bir gerçektir. Bu konuda önemli bir istisna olarak yine Baykan Hoca'nın da kendisinden feyz aldığı ünlü romancımız Kemal Tahir'in adını burada ifade etmek gerekmektedir. Baykan Hoca Osmanlılığın tarihimizde yerine getirdiği önemli rolü birçok çalışmada vurgulamış olduğu gibi Gökhan Köktürk'e yazdığı mektubunda da şu değerlendirmeleri yaparak ortaya koymaktadır:

Batı'nın günümüzde önerdiği gelecek tek ve mümkün gelecek değildir. Yarınların oluşmasında Türk toplumunun da rolü ve farklı sözü olacağına inanıyorsak, benim inancım budur, Türk sosyolojisi bu rol ve sözü sahiplenerek kendi özellik ve kişiliğini bulmalıdır. Tarihte çok önemli yerlerde bulunmuş Osmanlı İmparatorluğu'ndan öğreneceğimiz çok şey bulunmaktadır.⁵

⁴ Ertan Eğribel, "Baykan Sezer'in Ardından İlk Sözler", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-9: XX. Yüzyıl / Türkiye Sosyolojisi-3*, İstanbul: yy, 2002, s. 42.

⁵ Baykan Sezer, "Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004, s.34

Osmanlı imgesi merkezinde Baykan Hoca'nın tarihe yönelmesi sadece bir nostalji olsun diye değildi elbette. Baykan Hoca'nın tarihe yönelmesi sosyoloji disiplininin de tarih ile yakın ilişkiler içinde tanımlanması maksadıylaydı. Baykan bey için sosyoloji bir yerde tarih bilinci anlamına da geliyordu. Belki hoca Fransa günlerinde tanıdığı Fernand Braudel'den etkilenmiş ve kendi sosyoloji anlayışında tarih sosyoloji ilişkisini temellendirmede bu Fransız düşünür ve tarihçiden yararlanmıştı, bilmiyoruz. Baykan bey çok önemli saydığı belli isimlerin dışında fazlaca yazara atıfta bulunmayı sevmezdi. O almış olduğu fikirleri kendisinde temessül ettirdiği, içselleştirdiği için de başkasına bir borcu olduğu söylenemez. Kaldı ki Kurtuluş Kayalı Hoca'nın da ifade ettiği gibi onun Braudel'den bir şey öğrenilemeyeceğinin farkında olduğu da bir gerçektir.⁶

Baykan Sezer'in Türk sosyolojisine tarih bilincini yerleştirmesi ve izini sürdüğü toplumsal tarih araştırmaları bizi eninde sonunda erken Cumhuriyet döneminde özenle kopartıldığımız Osmanlı köklerimizle bağlıyor, geleceğin bu tarihsel köklerimize sahip çıkacak bir sosyoloji anlayışı ile ancak mümkün olabileceğini savunuyordu. Gökhan Köktürk'ün sorularına verdiği bir cevapta Türk sosyolojisinin hangi zemine oturtulması gerektiğine ilişkin kendinden son derece emindir:

Sosyolojinin *Türk toplumunda bekleyen tek bir görevi vardır. O da Türk toplumunun, Türk insanının hizmetinde olmaktır.* Türk toplumuna öğüt vermeye, ona kılavuzluk etmeye koşulacağına öğretilerini, açıklamalarını Türk toplumunun çıkarlarına bağlı yeniden bir elden geçirmesi ve bu çıkarların savunulmasında kendisine düşeni yapması ile ancak sosyoloji toplumumuzda bir saygınlık kazanır, sözünü dinletebilir. Aksi durumda sosyologlarımızın toplumumuzdaki yeri klasik batı müziği icracılarından farklı olmaz. (...) Türk sosyolojisinin uluslararası düzeydeki yeri Türk toplumunun dünya üzerindeki yerine benzerdir. Elinde tuttuğumuz olanakların, üzerine yaslandığımız zenginliklerin bilincine vardığımız gün Türk sosyolojisi uluslararası düzeyde önemini kazanacaktır. Farklı, farklı olduğu kadar insanlığın yararına söz söyleyebilecek tek toplum, belki de Türk toplumudur. (...) Sosyolojimizde bence temel ayırım Batı sosyolojisi aktarıcılarıyla Türk toplumunun dünya ve tarih içindeki sözüne sahip çıkmak isteyenler arasındadır. Batı sosyolojisi aktarıcıları arasında şu ya da bu ekolün sözcülüğünü yapmaları bence ikinci derecede önemlidir.⁷

İşte hocanın bu sosyoloji anlayışı bizlerin de onun ardından kendisini takip etmemize yol açtı. Bu çok önemli bir gerçeğe işaret eder. Cumhuriyetin yüzüncü yılını idrak etmek üzere olduğumuz şu demlerde bile Baykan Hoca'nın bu saptamaları hala geçerliliğini ve önemini korumaya devam ediyor. Türkiye'nin hala tarih ile gelecek arasında nasıl bir ilişki kuracağına nihai olarak karar verememiş bir ülke hüviyeti taşımaya devam ediyor olması ve Osmanlı birikim ve bakiyesinin taşıdığı önemin hala tüm toplum kesimlerinde bir konsensüs zemini oluşturmamış olması Baykan beyin yaptığı değerlendirmeleri hala önemli kılmaya devam ediyor:

Bütün bu söylediklerimizden sonra tarih birliği ve bu birlik içinde kendi sözümüz olduğu konusuna yeniden dönebiliriz. Bütün sorun, çıkarlarımızın doğru saptanmasında düğümlenmektedir. Bunun için de toplumlararası ilişkilerde ve tarih içinde yerimizin doğru saptanması gerekmektedir. Bu nedenle tarih içinde ve bütün dinamizmiyle toplumlar arası ilişkileri anlamamıza izin verecek bir kuramın, bir modelin oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır.⁸

⁶ Kurtuluş Kayalı, "Bir Entelektüel Olarak Baykan Sezer", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004, s. 85.

⁷ Gökhan Köktürk, "Baykan Sezer'in Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer'e Armağan*, der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2004, s.28

⁸ Baykan Sezer, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitabevi, 1993, s.124

Baykan Sezer Hoca'nın bir önemli hususiyeti de tevarüs etmiş olduğu geleneğe son derece saygılı bir duruşa sahip olmasıdır. Aralarında çok ciddi ayrımlar olmasına rağmen her zaman Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya çizgisini devam ettirmekle iftihar etmektedir. "Hilmi Ziya Ülken'e Övgü" adı ile çıkan Sosyoloji Yıllığı-1 adlı çalışmaya yazdığı bir yazıda "Yine Hocamızın mirasına layık olduğumuzu kanıtlamamız gerekiyordu. Genç arkadaşlarımızın çalışma ve tezleri bunu kanıtladı. Artık arkamızdan fısıltı biçiminde söylenen sözlere açıktan ve yüksek sesle yanıt verebiliriz. "Evet arkadaş. Bu Bölümde Ziya Gökalp-Hilmi Ziya Ülken çizgisi sürdürülmektedir. Bir itirazı olan var mı?"⁹ ifadeleriyle onun aynı zamanda kendinden önce yol açan hocalara ne derecede kadirşinas bir duruşa sahip olduğunu göstermektedir.

Baykan Sezer'in çok önemli bir hususiyeti de Ümit Meriç hocamızın da vurguladığı gibi daha ilk ciddi çalışmasından son çalışmasına kadar olan süreçte yazdıkları arasında kalite ve derinlik açısından büyük bir farkın olmamasıdır. Bu gerçekten müthiş bir şeydir. Daha 1968'te bir sosyoloji lisans öğrencisi olarak lisans bitirme tezi olarak kaleme aldığı *Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlığın Yeri* başlıklı çalışmasındaki derinlik ile daha sonra yazacağı temel kitapları, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, *"Doğu Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı"*, *"Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları"*, *Sosyolojinin Ana Başlıkları* gibi eserleri kıyaslandığında çok büyük bir fark ortaya çıkmamaktadır. Sanırım bu durumu da sosyologlarımız arasında Baykan Bey'i benzersiz kılmaktadır. Her sosyolog ve yazar akademik kariyerinin ilerleyen safhalarında belli bir mükemmelleşme ve olgunlaşma çizgisi içinde eserlerini kaleme alır ve "magnum opus"u genelde yazdığı son eserinde tezahür eder. Baykan Sezer için durum bu açıdan da çok farklı görünmektedir. Onun ilk öğrencileri arasında olan Ertan Eğribel Hoca da Baykan Bey'in bu çok özel hususiyetine vurguda bulunmaktadır:

Daha çok genç bir yaşta olgunluğa erişmişti. Bizler onun ilk öğrencileri idik ama onu kendisini yetiştirmeye çalışan bir hoca olarak görmedik. Kendi bütünsel sistemini kurmuş ve bu sistem içinde belirli konuları kurcalayan ve bizi de bu konuda yüreklendiren bir hocaydı. Çok çalıştığını, her biri bir konferans zenginliğinde olan derslere hazırlanmak için büyük bir çaba gösterdiğini yorgunluğundan anlıyorduk. Bu acemilikten değil, yaptığı işe ve öğrencilerine duyduğu saygıydı. Bunu en son gününe kadar sergilediği bitmek bilmez çabası ile kanıtladı.¹⁰

Onun metinlerinde en temel sosyolojik meseleleri ele aldığı *Sosyolojinin Ana Başlıkları* kitabından, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları* eserine kadar hemen her eserinde ele aldığı kavram ve konulara kendi bakış açısını yansıtmada konusunda olağan üstü bir özgünlüğe sahip olduğu görülür. Hoca, Weber, Durkheim ve Marx'tan bahsederken de, ATÜT, azgelişmişlik, feodalizm gibi son derece önemli tartışmaları ele alırken de son derece dikkatlidir. İsmail Cem'in *"Türkiye'de Gerikalmışlığın Tarihi"* adlı kitapta azgelişmişlik şablonunu Türk toplumunun üzerine özenle giydirmesi ile karşılaştırıldığında Baykan Hoca bu kavramın Batı gelişme çizgisi ve evrenselciliğinin kendi dışındaki toplumları kodlamak için nasıl da bilinçle üretilmiş bir kavram olduğunu bize anlatmakta ve hiçbir olumlu anlam içermeyen kavramın soykütüğünü çıkarmaktaydı. Baykan Sezer'in bütün meselelerdeki yaklaşımı da hep böyle olmuştur. Kurtuluş Kayalı Hoca'nın da ifade ettiği gibi *"Dünya'da ve Türkiye'de ATÜT konusu onun ciddiye aldığı genişlikte hiçbir zaman tartışılmamıştır."*¹¹ Bu anlamda Baykan Hoca'nın Batı'da üretilmiş hiçbir kavram ve kuramı sorgusuz sualsiz kabul etmesine tanık olunmaz. Hoca elbette çalışmalarında Batılı

⁹ Baykan Sezer vd., *Sosyoloji Yıllığı-1: Hilmi Ziya Ülken'e Övgü-Osmanlı Tarihçiliği*, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s. 9,

¹⁰ Eğribel, "Baykan Sezer'in Ardından İlk Sözler", s. 42-43.

¹¹ Kurtuluş Kayalı, "Baykan Sezer'in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelmek Türkiye'de Sosyal Bilimleri Gelişimini Gerçekçi Bir Biçimde Kavramayı Sağlar", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-9: XX. Yüzyıl / Türkiye Sosyolojisi-3*, İstanbul: yy, 2002, s. 21.

tarikhçi ve sosyologlardan yararlanmakta ise de bunu bir mümessillik şuuru ile yapanlardan her açıdan ayrılmaktadır: “*Ve yazdıkları çoğu akademisyenin alışkanlığı veçhile yarısı alıntı, yarısı çalıntı mahiyetinde değil. Aktarmak yerine yoğun bir kompozisyon çabası egemen. Hem de kompozisyonun en alası mevcut.*”¹²

Baykan Sezer okuyan ve onun metinlerinin tadını almış birisi adeta formatlanmıştır. Artık onun yazdıklarını tekrar etmeseniz de onun metin yazma tarzının ve onun metinlerinin efsunu altında kendinizi hissetmeye başlarsınız. Baykan Sezer Türkçeyi oldukça yetkin bir şekilde kullanmanın ötesinde kendisine ait bir üslup ve tahkiye etme tarzı ile de temayüz eden bir sosyolog ve bilim insanıydı. Bu bakımdan istisnasız Baykan Hoca’nın tüm öğrencilerinde Hoca’nın üslubundan derin bir etkilenme halini ve onun tarzını örtük ya da açık sürdürdüklerini görmemiz mümkündür. Bu bakımdan kendimde de hocanın izlerini görmekten mutlu oluyorum.

Baykan Hoca’nın en önemli özelliklerinden birisi de öğrencilerine çok fazla değer vermesiydi. Bunun özellikle dersler esnasında farkına kolaylıkla varabilirdiniz. Baykan Sezer sosyolojisi üzerine yüksek lisans tezi yapan Gökhan Köktürk’ün sorularına verdiği cevaplarda hocanın öğrencilerine gösterdiği bu özel ihtimama dair açıklamaları bizzat Baykan Hoca da teyit eder. Demek istediğim, hoca-öğrenci ilişkisinde Baykan Hoca’nın bu tavrı bilinçli bir tercih olarak karşımıza çıkmaktadır: “Yurt dışındaydım. Üniversitenin sosyoloji bölümünü ziyaret etmiştim. Beni başka yolla etkileyemeyeceklerini gördükleri için kitaplıklarını gezdirdiler. Gerçekten çok zengin bir kitaplıktı. ‘İyi de burada kafasında soru olan öğrenci nerede bakalım? Ben kendi öğrencilerimle bölümümün kitaplığında çalışmayı yeğlerim.’ dedim. Bunu da yürekten inanarak söylemiştim. Ben öğrencileri açısından dünyanın en şanslı hocasıyım”¹³ Baykan Hoca’nın o dönem koşullarında çalıştığı öğrencilerin zihin dünyasına baktığımızda önemli bir çeşitlilik görürüz. Özellikle dönemin koşulları içinde akademik camiada yer bulması oldukça zor olan İslamcı/muhafazakâr çizgide gençler de Baykan Hoca’nın kendilerine açtığı imkân doğrultusunda kariyer yapma imkânı bulurlardı. 12 Eylül sonrası koşulların ortaya koymuş olduğu apolitizasyon ortamında her ideoloji kendi muhkem kaleleri olarak gördüğü, kendi ellerinde tuttukları üniversiteleri, bölümleri kimseyle paylaşmak istemezlerken Baykan Bey’in kendisinde bir cevher gördüğü tüm Anadolu çocuklarına bu imkanları açmaktan çekinmemiş olmasını da çok önemsiyorum. Seminer grubumuzda olan öğrenci arkadaşların daha sonra yüksek lisans ve doktora öğrencisi kimliği kazanmalarında Baykan Bey’in bu dahil edici, kuşatıcı boyutu son derece etkili olmuştu. Bu duruma Baykan bey’in tüm öğrencilerinin tanıklık edeceğinden eminim. Nitekim Fahri Çakı arkadaşın da bu konudaki değerlendirmelerine burada yer vermek isterim:

Öğrencileri ile ilişkilerde hiçbir şeye değil, sadece çalışkanlığa ve üretkenliğe değer verirdi. Mezuniyet yılımızın ikinci yarısında yüksek lisans için başvuruda bulunmamı söylediğinde doğrusu çok şaşırmıştım çünkü lisansüstü programlara katılmanın ve üniversitelerde asistan olmanın sadece “torpillilere” ve “ideolojik yandaşlara” ait bir ayrıcalık olduğu yönünde bir önyargım vardı o dönemde.¹⁴

Netice itibari ile Baykan Sezer sosyolojisi ve düşüncesi belki akademik hayatının ilk ve orta yılları itibari ile ana akım Türk sosyolojisi içinde görmezden gelinse, bilimsellikten

¹² Kurtuluş Kayalı, *Bir Entelektüel Olarak Baykan Sezer Sosyoloji Yıllığı- Kitap: 11, Baykan Sezer’e Armağan- Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Kızılelma Yayınları, İstanbul: 2004, s.86.

¹³ Baykan Sezer, “Baykan Sezer’in Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar”, *Sosyoloji Yıllığı- Kitap: 11, Baykan Sezer’e Armağan- Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2004, s. 28.

¹⁴ Fahri Çakı, *Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer’le Diyalogunun ilkeleri Üzerine*, *Sosyoloji Yıllığı-Kitap: 11, Baykan Sezer’e Armağan- Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*, Kızılelma Yayınları, İstanbul: 2004, s.247.

uzaklık gibi birtakım yaftalarla küçümsense de özellikle son döneminden itibaren Türk sosyolojisini temsil eden en önemli sosyologlar arasına adını yazdırmayı başardı. Baykan Sezer'in Türk sosyolojisindeki etkisine yakından bakacak olursak burada hiçbir sosyoloğa nasip olamayacak bir sonucun ortaya çıktığını görürüz. Onun etkisinin vefatı ile ortadan kalkmadığı gibi tam aksine Baykan Sezer Hoca'nın Türk Sosyolojisine bıraktığı mirası vefatının ardından onu takip eden çok sayıda öğrencisi ile hiçbir Türk sosyoloğuna nasip olmayan bir çizgide ekolleşmesini pekiştirdi. Baykan Sezer'in sosyoloji yapma biçimi ister yerli sosyoloji çizgisi, isterse İstanbul Sosyoloji ekolü adı ile ya da Nilgün Çelebi'nin Anovasofie Projesi kapsamında Türk Sosyolojisini temsil etme biçimlerini ele aldığı bir çalışmada¹⁵ vurguladığı gibi *Socius ya da Polity* merkezli bir sosyoloji anlayışı olarak adlandırılın, nasıl ifade edilirse edilsin son derece özgün bir sosyoloji çizgisi olarak ortaya çıkardığı ve bugün için de kendisini Baykan Sezer'in çalışmalarına yakın hisseden sosyolog sayısının belirgin bir şekilde baskın olduğu ortadadır. Bu bakımdan Baykan Sezer'in Türk sosyolojisi üzerinde bıraktığı tesir bakımından hiçbir Türk sosyoloğunun onunla yarışamayacağını rahatlıkla ifade edebiliriz. Bugün için Türk sosyolojisini temsil eden üniversitelerimizde onun öğrencisi olmuş, ya da onun kitap ve eserleri ile etkileşim içinde olmuş çok sayıda sosyoloji hocasının varlığı bu yargımızı desteklemektedir. Nilgün Çelebi Hoca'nın Türk sosyologlarına yapılan online çağrı ile ortaya çıkan "*Anovasofie Projesi: Karşılaştırmalar*" isimli uluslararası çalışmasında Baykan Sezer'in ismi üzerinde en çok ittifak edilen sosyolog olarak ortaya çıkmıştır. Şerif Mardin ve Emre Kongar da sanal panele katılan sosyologlar tarafından öne çıkan diğer isimler arasında yer almıştır. Bu çalışmaya katılan Türk sosyologlarının değerlendirmelerine dayanarak Nilgün Çelebi Baykan Sezer sosyolojisini şu şekilde ele alır:

Baykan Sezer'in izleyicileri diyorlar ki, Batı'da geliştirilen yaklaşımlar ve teoriler Batılı toplumlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım ve teoriler tarihten ve gelenekten kopmuş, modern olmuş, ister Batılı ister Batı-dışı tüm toplumlar için bir referans olabilir. Ama modern olmakta eksikliklerimiz olduğunu gözlemliyorsanız o zaman modern toplum içinden geliştirilen yaklaşım ve teorilerin dışından referans aramaya başlarsınız. Boran-Kıray-Kongar'ın yanlıgısı onların modern bir toplumda yaşadıklarını sanmalarıdır. Baykan Sezer'in izleyicileri, örneğin Mustafa Kemal Şan, Türkiye'nin kendi gerçeğinden hareket eden sosyolojinin daha doğru bir sosyoloji olma ötesinde şu iki ayrı fonksiyonu da ifa edeceğini ileri sürer: İlki; genç Türk sosyologlarına saygı duyabilecekleri bir entelektüel ve tarihi miraslarının bulunduğu işaret ederek onların özgüvenlerini besleyecektir. İkincisi; kendi ulusal çıkarlarımızla daha uyumlu bir sosyoloji yapılmış olacaktır. Bu tespit, Baykan Sezer sosyolojisinin socius-merkezli olmaktan polity-merkezli olmaya doğru sıçradığı noktadır.¹⁶

Sonuç

Baykan Sezer fani aleme veda edeli yirmi yıl oldu. Ancak yazının değişik yerlerinde de vurguladığım gibi hiçbir Türk sosyoloğuna nasip olamayacak derecede samimi bir takipçi kitlesi üzerinde etkiye sahip olmayı sürdürmektedir. Onun fikir ve düşünceleri elbette kutsal değildir. Her türlü akademik ve düşünsel açılardan eleştirilecektir. Onun düşüncesine kutsal bir hava vermenin en çok Baykan Hoca'yı rahatsız edeceğini biliyorum. Zira hoca kutsal olan metinlerin tartışma dışı olduğunu bize her zaman vurgulardı. Onun metinleri hepimiz gibi fani bir insanın kaleminden çıkmış metinlerdir. Bu bakımdan günümüz dünyasını anlama ve açıklama konusunda onun çalışmalarının bize ifade ettiği gerçeği her türlü eleştiri ve kritik ile geliştirmek, tıpkı onun yaptığı gibi

¹⁵ Nilgün Çelebi, *Anovasofie Projesi Karşılaştırmalar*, Ertem Matbaası, Ankara: 2005.

¹⁶ Nilgün Çelebi, *Sanal Panelden Sanal Kitaplığa: Bir değerlendirme*, *Anovasofie Projesi Karşılaştırmalar*, Ertem matbaası, Ankara: 2005, s. 16.

kendi sözümüzü de söylemeyi ihmal etmeden onunla diyalojik bir biçimde ilişkimizi sürdürmeye devam etmeliyiz. Bu vesile ile sevgili hocama rahmet niyaz ediyorum. Ruhuna şad olsun.

Kaynakça

- Çakı, Fahri. “Türk Sosyolojisinin Baykan Sezer’le Diyalogunun İlkeleri”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer’e Armağan*. Der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004.
- Eğribel, Ertan. “Baykan Sezer’in Ardından İlk Sözler”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-9: XX. Yüzyıl / Türkiye Sosyolojisi-3*. İstanbul: yy, 2002.
- Göktürk, Gökhan. “Baykan Sezer’in Biyografisi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevaplar”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer’e Armağan*. der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004.
- Kayalı, Kurtuluş. “Baykan Sezer’in Metinlerini Doğru Okumaya Yönelmek Türkiye’de Sosyal Bilimleri Gelişimini Gerçekçi Bir Biçimde Kavramayı Sağlar”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-9: XX. Yüzyıl / Türkiye Sosyolojisi-3*. İstanbul: yy, 2002.
- Kayalı, Kurtuluş. “Bir Entelektüel Olarak Baykan Sezer”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer’e Armağan*. Der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004.
- Sezer, Baykan vd. *Sosyoloji Yıllığı-1: Hilmi Ziya Ülken’e Övgü-Osmanlı Tarihçiliği*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Sezer, Baykan. “Baykan Sezer’in Gökhan Köktürk’e Mektubu”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer’e Armağan*. Der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004.
- Sezer, Baykan. *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. İstanbul: Sümer Kitabevi, 1993.
- Sezer, Baykan. *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1985.
- Şan, Mustafa Kemal. “Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak”. *Sosyoloji Yıllığı Kitap-11: Baykan Sezer’e Armağan*. Der. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılirma Yayıncılık, 2004.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.